

פרק עשירי

עלילת הסירוב

בעידן הברזל נעלמו מבמת ההיסטוריה גיבורי-המסתורין והעולם שכח על קיומם. באו לידי סיום כמה פרקים משמעותיים ביותר בתולדות האנושות. סביר להניח כי שיכחה זו הואצה ביוזמת "הגיבורים החדשים" ומשורריהם. אך למעשה גיבורי-התרבות של פעם הפכו לגיבורים מסוג חדש ונעשו "הגיבורים המשחררים".

גיבורי-התרבות של העבר נלחמו ללא פשרה נגד שליטת האלים על מעשי האדם. הגיבורים החדשים יילחמו נגד העריצים שהתמנו מטעמם של האלים הישנים-חדשים. בשם ערכי המסתורין המקוריים הם ניסו למנוע את שקיעת העולם לברבריות. מעשי הגבורה שלהם שימשו יסוד וגרעין לסוג חדש של יצירות, המכוננות כאן "עלילות הסירוב". ביוון (ובעולם העתיק כולו) זכו סיפורים אלה להצלחה גורפת אף יותר מהצלחת ה'איליאדה' וה'אודיסיאה', "עלילות הגיבורים החדשים" של הומרוס. הדבר מעיד שגיבורי-המסתורין לא נעלמו מבמת ההיסטוריה – הם פשוט השתנו.

שיבת האלים

בעידן החדש איבדה הקינה את יוקרתה לטובת תהליכי הבשלה, הממלאים את עולם הסמלים של חרושת הברזל. במקביל שבו האלים השולטים על תהליכי ההבשלה וההשתנות. ביוון מתבטא היפוך הערכים ברדיפת הטיטנים, הקיקלופים והענקים על-ידי האלים, ובראשם "הזאוס החדש". בניגוד לעמיתו הפּתִי, הזאוס החדש זוכה לחיי נצח ללא תלות בעולם המסתורין. שינוי זה מפורט במיתוס של קְרוֹנוֹס. בתור אב הטיטנים נהג קרונוס לבלוע את צאצאיו מיד לאחר היווצרותם. התופעה מזכירה את נפחי-הסתרים המשליכים חזרה לכור ההיתוך את חפצי הנחושת שיצרו כדי להגן על כוחות הקינה. המיתוס מבטא את המניע הזה באמצעות חששו של קרונוס לאבד את מעמדו במקרה שאין הוא "בולע" את פרי יצירתו. זאוס הוא הצאצא הראשון של קרונוס שלא נבלע. הוא ניצל הודות לשני תכסיסים: בתכסיס הראשון נָאָה אשת קרונוס מחליפה את זאוס באבן

לפני בואו של הטיטן. כתחליף לזאוס בוחרת ראה את בְּטִילוס¹, כלומר "האבן הבתולה", סמל הכוח של קדם-הקִינה של נפחות-המסתורין. כאשר קרונוס בולע את האבן הוא מעלים את המסורת האדומית.

בתכסיס השני זאוס מתחפש לנחש כשאביו מנסה לבלוע אותו שוב. בכך מכריז זאוס כי הרפורמה שהוא מסמל מעמידה את ערכי המסתורין במרכז ענייניה. בהשוואה בין זאוס לנחש-הנסך מכריזים אדריכלי הרפורמה על עצמם כממשיכי מסורת המסתורין.

הצורך להכריז על נאמנות לערכי המסתורין בא לידי ביטוי גם אצל טנטלוס, אבי פְּלוֹפֶס, האיש המוצג כ"אבי האַחַוִּים", כלומר אדריכל הרפורמה שעליה נבנה "העולם החדש".

טְנַטְלוֹס (ביוונית: הצולע) מזכיר בשמו את שייכותו לעולם נפחי-הסתרים. הוא נחשב נכדו של קרונוס, סמל הנפחים-ספנים הכנענים, אבל הוא נבדל משאר צאצאי קרונוס בגלל שתי עבירות שביצע:

- גניבת "כלב הזהב" מהר אולימפוס, שמשמעותה הסרת המגבלות על השימוש בברזל שהטילו האלים (כנראה בהשראת נפחי-הסתרים).

- גניבת "מאכל האלים" כדי לתיתו לבני-האדם. במקביל לסוּמָא של המסורת הוודית, נראה כי טנטלוס ביטל את קדושת המתכת כדי להפוך אותה לחומר-גלם המשרת את האדם ללא הגבלות. אין לראות במעשה הזה מרד נגד האלים: מספרים אפילו שטנטלוס אירגן סעודה לכבוד האלים והקריב בה את בנו כדי להפגין את נאמנותו להם. בדיוק כמו ברפורמה הַוּדִית, טנטלוס מנסה להשלים כאן עם אובדן ערכי החניכה על-ידי פולחן קורבנות.

על-פי הסיפור, פְּלוֹפֶס המוקרב קם לתחייה הודות לאלים, וביניהם קָאָה, הפטרונית הוותיקה של הנפחים; היא המחזירה אותו לחיים. כך, הודות ליוזמת אביו, "עבר" גם פלופס מסע-תהפוכות המקביל לחניכה (מוות ברוד-נחושת וחזרה לחיים הודות לפטרונית החניכה). במהלך המסע השתלבו הערכים המקוריים בסדר החדש. טנטלוס ובנו פלופס הם איפוא אבות סדר העולם החדש.

פלופס מפורסם מאוד ביוון. אזור שלם (שעד אז נקרא Pelasgiostis – "ארץ האנשים שהגיעו מן הים", כלומר הספנים-נפחים הכנענים – קיבל את

¹ West, *The East Face of Helicon*, pp. 294-295

שמו של פלופס ונקרא מאז פֶּלוֹפּוֹנְסוֹס (האי של פֶּלוֹפּוֹס).² כבוד זה מלווה בדרך כלל בהערצה לאיש. אבל משום-מה פלופס אינו זוכה לשבחים רבים בפי המשוררים היוונים.

מספרים ש"חלוץ העידן החדש" התחיל את כיבוש יוון בחיזור אחרי היפודָמוס, בת מלך אַרְקָדִיָה אוֹיְנוֹמָאוֹס. מיד אחרי שנישא לבחירת לבו חיסל פלופס את אבי כלתו והחליפו על כיסא-המלכות. רצח זה אף הוא פרי תכסיס מנוול: פלופס שיחד ופיתה את מירטילוס, נאמנו של המלך, לחבל³ בעגלת-המירוץ של המלך וכך לגרום למותו. בתמורה הבטיח פלופס למירטילוס לחלוק אתו את אשתו היפודָמוס ואחר-כך את ירושתו, כלומר ממלכתו. מירטילוס מסכים וממלא את חלקו בהסכם, אבל פלופס משתחרר משבועתו על-ידי חיסול שותפו לפשע – וזוהי רק ההתחלה.

אחרי המלכתו לא הספיק פלופס לפעול להרחבת תחום מלכותו, הן דרך מלחמה, הן דרך מרמה, והן דרך חיסול מתנגדיו. וכדי לפצות על מדיניותו האיזמה ועל תוצאותיה המחפירות⁴ דאג פלופס לייפות את פולחן האלים הרשמיים ולארגן לכבודם חגיגות גדולות.

פלופס פותח בכך עידן חדש של מאבקי חצר על הירושה, הכוללים בגידות, השמצות ורציחות.⁵ שניים מבני פלופס, אֶטְרָאוֹס ותיאֶסְטֶס, שניהם בני היפודָמוס, כבר עולים על אביהם בטירוף. הופעתו של "גדי זהב" בעדרו של אטראוס מעודדת אותו לדרוש את מלוא הירושה.⁶ בתגובה פיתה תיאסטס את אשת אחיו וניצל זאת כדי לחטוף את גדי הזהב ולהכריז על עצמו כמלך יחיד.⁷ כנקמה מחסל אטראוס את בני תיאסטס, מבשל אותם ומגישם לאחיו.

² שם, עמ' 472-473.

³ מירטילוס החליף את סרני המתכת של העגלה לסרני דונג, שנמסו כאשר העגלה הגיעה למהירות גבוהה.

⁴ על-פי המסורת היוונית שלטון פלופס פתח עידן של רעב, עוני ואומללות ביוון כולה. ראו Graves, *Les mythes grecs*, עמ' 610.

⁵ למעשה, מאבק זה מתחיל עם היפודָמוס, אשת פלופס, המעודדת את בניה אֶטְרָאוֹס ותיאֶסְטֶס לחסל את לאיוס (כלומר ל'ש), שפלופס בחר אותו כיוורשו.

⁶ גדי הזהב הוא גרסה חדשה של גיזת הזהב המביאה לארץ ברכה ושפע. הקשר בן גדי הזהב ובין המלוכה מראה כי ערכי מסתורין עדיין משמשים בסיס, לפחות באופן חיצוני, לסמכות ולשלטון.

⁷ תיאסטס דרש את המלכות כל עוד השמש אינה שוקעת. האגדה מספרת כי זאוס עצר את השמש בשמים וכך איבד אטראוס את סמכותו.

פירוט מעשי הזוועה הללו מדגיש כי "מוסר הברזל" של העידן החדש לא נתפש ביוון כהמשך של תנופת התירבות, אלא להיפך – הוא מסמל את תחילת עידן הפשע.

הגיבורים המשחררים

נפחי הסתרים לא נשארו אדישים למצב החדש. קודם כול הם החרימו את טנטלוס ותומכיו, כפי שמעיד העונש שהוא קיבל על שתי עבירותיו: טנטלוס סובל לנצח מצמא ומרעב, שכן אין הוא מצליח להחזיק מים בידיו ורוח נושבת בכל פעם שהוא רוצה לקטוף פרי. העונש הכפול מדגיש כי טנטלוס איבד כל קשר עם הרוח והמים – שני הסמלים המרכזיים של נפחות-הסתרים.

מעבר לחרם נלחמו הגיבורים של פעם גם נגד הרס העולם, שאותו בנו במשך אלפי שנים. דבר זה עולה מתוך עלילות הגיבורים המשחררים. בין גיבורי אתונה תְּזָאוֹס הוא אחד המפורסמים ביותר. הוא קשור למלכים-נפחים של פעם דרך אביו, אָגָאוֹס (כלומר אוג), בן לשושלת מייסדי אתונה. מצד אמו, אֶתֶרָה, נכדה של פלופס, קשור תזאוס לעולם הנבנה על מוסר הברזל. בעידן החדש חייב אָגָאוֹס להסתיר את בנו הצעיר ולהרחיקו מאתונה, פן יחוסל במאבקי הירושה. כאשר תזאוס מגיע לגיל בגרות הוא חוזר לאתונה לדרוש את המלכות. דרישתו מתבססת לא רק על ייחוסו כבן המלך; הוא פועל גם כגיבור ובכך הוא מבסס את מעמדו. המסורת האתונאית מספרת על שש "משימות תזאוס", שבכולן הוא גובר על יריביו. ואלה הם:

1. פְּרִיפְטֹס, נפח ופושע-דרכים שנהג לתקוף עוברי-דרכים באלת-נחושת.
2. סיניס, ענק שהרג עוברי דרכים רק כדי להפגין את כוחו העצום.
3. "חזירה", שם-גנאי לפרוצה; היא מכונה גם "טורפת גברים".
4. סְקִירוֹן, בן של פלופס שהשליך אנשים לתהום לאחר שאילץ אותם לרחוץ את רגליו.
5. קְרָקִיוֹן, לוחם שהיה נאבק עם כל מי שרצה בכך והיה הורג אותו.
6. פּוֹלִיפֶמוֹן, ממציא הגרסה היוונית של "מיטת סדום". האיש היה מזמין עוברים ושבים להיכנס לביתו ומשכיב אותם במיטה, ואחר-כך מותח אותם או מקצרם כדי "להתאימם" למידת המיטה.